Manifestarea funcţiilor limbii în cadrul comunicării politico-ideologice în perioada regimului comunist

Livia FEIDAROS
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Abstract: The specific of the wooden language incites to analyze the manner in which the communication process is represented, fact that becomes a subsidiary intent comparing to the propagandistic or the controlling ones. The totalitarian discourse creates a specific functional perspective, that so, our study intends to analyze the way functional modalities reprezent a characteristic of the wooden language, based on the analysis of a corpus consisting in a number of fragments of politicized discourse from the epoch of Romanian communism.
Keywords: *verbal communication functions, totalitarian discourse, wooden language, overcoding, functional corruption.*

Principala caracteristică organică şi cu rol de adaptare socială a limbajului verbal o reprezintă comunicarea. De altfel, absenţa totală a comunicării ar genera un mediu autistic în cadrul căruia s-ar exacerba caracteristica reflexivă a limbii, izolând vorbitorul într-un spaţiu al individualului, al eului interior, anulând relaţiile cu matricea socială. Chiar în formele extreme ale discursului stereotip, în care comunicarea, prin coruperea caracteristicilor sale, devine un fapt secundar, nu putem vorbi de o anulare a acesteia, ci de o deturnare de la scopul principal în favoarea altor raţiuni.

Din această perspectivă, putem considera comunicarea ca principala funcţie a limbii, dar, în raport cu tipul de informaţie transmis către receptor, Roman Jakobson propune o divizare a acesteia în categorii ce conţin particularităţi specifice. Structura funcţională a lui Jakobson preia modelul triadic al lui Bühler – ca *model tradiţional al limbii* constituit din raportul funcţional dintre categoria persoanei şi tipul de informaţie transmisă, din care rezultă trei funcţii, şi anume: emotivă, conativă şi referenţială [Jakobson, 1960:355] – şi propune o schemă completă a comunicării verbale prin adăugarea funcţiilor poetică, fatică şi metalingvistică.

Crearea circumstanţelor comunicării reprezintă, de cele mai multe ori, o simbioză între funcţiile limbajului ce conferă discursului un cadru complex al expresiei. La nivel tehnic, numim informaţie orice element căruia i se atribuie semnificaţie şi care contribuie la configurarea unor itemi cu valoare de noutate, ce se pliază pe structurile anterioare astfel încât la nivelul oricărui stadiu al comunicării avem o emisie informatică nouă. Informaţia asigură certitudinea aserţiunilor şi se opune structurilor cu caracter entropic [Iordan, Robu, 1978:63]. Prin urmare, comunicarea verbală vizează transferul de informaţie către receptor,

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)

iar funcţiile limbii sunt corelate cu tipul de informaţie transmisă şi cu modul în care se realizează procesul de informare.

1. Specific funcţional şi respecializare în cadrul limbii de lemn

Din perspectiva proceselor de codificare şi decodificare ale informaţiei, în cadrul comunicării putem avea, simultan, mai multe coduri, lingvistice sau non-lingvistice, transmise printr-un ansamblu de funcţii; spre exemplu, putem considera funcţia emotivă (expresivă) un indicator secundar de stare în cazul în care prevalează una din celelalte funcţii, întrucât orice emisie informaţională, mai cu seamă în discursul oral, este însoţită de elemente ale stărilor emoţionale, cum ar fi unităţi suprasegmentale sau alegerea construcţiilor lingvistice. Funcţia emotivă se poate corela, mai frecvent, cu cea conativă, orientarea spre interlocutor reprezentând o cerinţă pentru transmiterea unei informaţii cu caracter subiectiv, expresiv, în care intervin intonaţia corelată cu afectivul şi imperativul [Dascălu-Jinga, 2001:*passim*], dar poate interveni şi în asociere cu alte funcţii ale limbii pentru a crea un cadru complex procesului comunicării.

În cadrul discursului propagandistic comunist, hexagrama funcţională a lui Jakobson capătă valenţe specifice din perspectiva dublei intenţii în transmiterea mesajului, şi anume cea de informare, printr-o formă contextuală obiectivă, *referenţială*, şi cea de manipulare, influenţare sau persuadare, printr-o modalitate *expresiv-conativă*. Putem vorbi de o modalitate particulară de manifestare a acestor funcţii din perspectiva ierarhiei, în care funcţia dominantă (de exemplu cea referenţială) devine mai puţin activă în raport cu cea secundară (de exemplu conativă, expresivă etc.), care, deşi acţionează subsidiar, îşi manifestă relevanţa în raport cu scopul comunicării.

Dacă în cadrul comunicării există funcţii ce se manifestă concomitent sau complementar, cu rol de a cirsumscrie procesului de informare un perimetru complex, bogat în elemente-suport ce vizează formarea unor reprezentări autentice, acest aspect nu se mai aplică în cazul discursului din perioada comunistă, tocmai din perspectiva inversiunii ierarhiei. În acest sens, putem avea în vedere exemplul de mai sus, funcţia *referenţială* versus funcţia *conativă*, unde, deşi în mod firesc ar trebui să prevaleze transmiterea obiectivă a informaţiei, este subliniată funcţia conativă prin mecanisme ideologice care vizează persoana a doua (reprezentată de popor), şi apar forme de substituire a imperativului cu elemente specifice demersului propagandistic. Acest aspect conativ, în lipsa elementelor structurale care îl definesc, se poate explica prin faptul că, în cadrul discursului de tip cuvântare, adresarea la persoana a doua este subsidiară, însă aspectele de ordin ideologic, reprezentate de stereotipii, sunt cele care determină această caracteristică imperativă cu rol de manipulare.

Ne-am putea pune întrebarea firească: de ce considerăm că ar fi vorba de o corupere a modului de manifestare a funcţiilor limbii în cadrul discursului stereotip? Explicaţia vine din considerente de evoluţie a limbii privite sincronic, reprezentând rezultatul unei transformări de natură diacronică. Aceste transformări de natură organică por reprezenta un etalon pentru manifestările unor elemente cu rol de normare, printre care şi funcţiile limbii, întrucât norma constituie garanţia abordării corecte a actului lingvistic, fiind *ceea ce este stabil în vorbire* [Oprea, 2001]. Prin urmare se poate utiliza un context funcţional pentru a exprima şi transmite în mod adecvat o anumită informaţie, iar acest fapt se poate constitui într-o normă.

La nivelul implicării mentalului colectiv în comunicare, este necesar să facem o diferenţiere între modalităţile binomice, concomitente de transmitere a informaţiei, întrucât se adresează, prin diferenţiere, mai multor niveluri de percepţie ale receptorului. Prin

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)

urmare, aceste aspecte funcţionale ale transmiterii de informaţie vor fi parţial corupte din perpectiva inversiunii gradului de manifestare a unei funcţii în raport cu cealaltă, ceea ce reprezintă caracteristicul subsidiar a transmiterii de informaţie în cadrul limbii de lemn.

Specific pentru discursul excesiv stereotipizat este faptul că evoluţia acestuia se realizează într-un cadru artificial, creat de schimbările mediului social. În realitate, nu putem vorbi de o evoluţie, ci mai curînd de o reorganizare structurală şi funcţională, pe etiologii ale cenzurii şi adaptării la cadrul ideologic. În aceste condiţii, funcţii ale limbii ce ar trebui în mod firesc sa fie dominante în raport cu altele, în cadrul discursului comunist trec pe un plan secundar şi, în acest mod, putem spune că avem de-a face cu o corupere la nivel funcţional.

Acest raport particular între funcţia dominantă şi funcţia secundară determină o extindere a ariei de elemente specifice unei anume funcţii, iar acest fapt duce la o percepere ambiguă şi la o delimitare dificilă a aspectelor de ordin funcţional. După Bühler, cele trei funcţii, emotivă, referenţială şi conativă, se asociază categoriei persoanei, astfel încât funcţia emotivă va implica persoana întâi, cea conativă pe cea de-a doua şi funcţia referenţială pe cea de-a treia. În acest sens, în cadrul discursului din perioada comunistă avem de-a face cu situaţii particulare.

Am menţionat opinia lui Bühler referitoare la funcţiile limbii întrucât asocierea acestora cu categoria persoanei are o relevanţă specială în demersul studierii specificului limbii de lemn, din această perspectivă.

2. Reprezentarea funcţiei emotive în cadrul discursului politizat

Funcţia emotivă sau expresivă se manifestă în raport cu persoana întâi, iar în cadrul unui discurs de tip cuvântare emiţătorul ar trebui, in mod normal, să fie reprezentat de persoana întâi singular. În cuvântările cu caracter politic această funcţie are rolul de a transmite emoţiile, atitudinile, trăirile emiţătorului în raport cu obiectul comunicării. În discursul comunist, însă, de cele mai multe ori *noi* se substituie lui *eu*. Comunicarea nu se mai realizează în nume individual, emiţătorul devenind o entitate colectivă. În mod uzual, în cazul acestui tip particular de discurs prin funcţia expresivă se transmite o stare colectivă, ea fiind vag reprezentată şi dificil de identificat, întrucât modelul omului nou nu admite emisii emoţionale în afara celor generate de valorile doctrinare. În general, nu se întâlnesc structuri verbale cu caracter expresiv, ci doar elemente suprasegmentale cum ar fi *accente, tranziţii deschise, bornă propoziţională, intoneme, sintoneme* etc. [Iordan, Robu, 1978:58]. În acest context, funcţia expresivă se manifestă mai cu seamă în corelaţie cu funcţia conativă.

3. Reprezentarea funcţiei referenţiale în cadrul discursului politizat

În comunicarea de tip ştiinţific, în care predomină funcţia referenţială, se insinuează în cadrul discursului fragmente de text cu valoare de propagandă ideologică, ce păstrează întrutotul caracteristicile limbii de lemn. Aceste pasaje capătă o funcţie conativă, nu prin structuri gramaticale caracteristice adresării la persoana a doua, ci datorită structurilor stereotipe cu semnificaţie ideologică, ce posedă valoare intrinsec-imperativă şi persuasivă. Comunicarea despre persoana a treia, însă orientată spre persoana a doua, face ca această diadă, referenţial-conativă, să devină funcţională. Ideologic vorbind, propaganda reprezintă un tip de comuncare orientat dinspre *clasa conducătoare* spre *popor*, întrunind aceste două funcţii, referenţială şi conativă, cu accent, însă, pe persuadarea maselor, deci pe funcţia conativă. Un exemplu în acest sens îl distingem în cadrul unei lucrări pentru educaţie ateistă a tineretului, în care în cadrul discursului se observă o diferenţiere a organizării fragmentelor de text din perspectiva prezenţei stereotipurilor cu valoare

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)

ideologică, prezente în a doua parte a citatului, contrastând în mod evident cu exprimarea vie, acurată, cu rol de comunicare a intenţiei, prezentă în primul paragraf:

> „Înfăţişăm acum cititorilor cel de-al patrulea volum al *Întrebărilor*..., în cuprinsul căruia am încercat să răspundem în mai mare măsură exigenţelor unui dialog viu, percutant cu interlocutorii noştri, neevitînd aspectele mai dificile ale confruntărilor contemporane cu religia, probleme în jurul cărora se încearcă astăzi, de către reprezentanţi prestigioşi ai diferitelor culte, revigorarea credinţelor şi practicilor religioase.
>
> Schimbările fundamentale care au loc în societatea noastră, desfăşurarea amplă, neabătută a procesului revoluţionar, direcţiile majore ale înaintării României pe drumul edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi, în perspectivă, spre comunism implică, în mod necesar, ca o componentă esenţială, creşterea calităţii şi eficienţei activităţii ideologice, educative, de formare şi dezvoltare a conştiinţei socialiste" [*** 1985:6].

Această discrepanţă ce apare în cadrul discursului validează prezenţa funcţiei conative, ce are valoare propagandistică, dublată, în plan secund, de funcţia expresivă, purtătoarea afilierii la marca socialismului românesc. Deşi funcţia emotivă este caracteristică expresiei emiţătorului de persoana întâi, acesta este integrat în masa impersonală ce devine o atutoritate în sine, în acest fel adresarea spre mase, spre persoana a doua plural, se realizează prin exprimări cu valoare aparent referenţială. Impersonalul se adresează impersonalului, ca o „eufemizare" a expresivităţii şi a adresării directe. Însă imperativul devine evident, întrucât codul structurilor stereotipe este deja interiorizat în cadrul schemei gradual-evolutive a discursului comunist, pornind de la discursul mobilizator al perioadei de ilegalitate şi culminând cu stereotipurile limbii de lemn.

Dar aceste coruperi de funcţii ale discursului reprezintă o tehnică elaborată ştiinţific, în scopul manipulării şi controlului, sau sunt rezultatul unei modificări graduale a discursului ca rezultat al adaptării sociale? La această întrebare, ce survine în mod firesc din observaţiile anterioare, putem răspunde analizând, din perspectivă cognitivă, mecanismele ce conduc la apariţia şi menţinerea în uz a clişeelor şi stereotipurilor cu valoare ideologică.

Dacă apreciem limba de lemn ca fiind o strategie de manipulare, atunci va trebui să considerăm apariţia stereotipurilor ca un act voluntar, elaborat pe baze ştiinţifice. „Orice gândire ştiinţifică se dedublează în gândire asertorică şi gândire apodictică, într-o gândire conştientă de faptul gândirii şi o gândire conştientă de normativitatea gândirii" [Bachelard, 1986:33]. Extrapolând această aserţiune la nivelul intenţionalităţii discursului stereotip, putem aprecia existenţa unui fapt lingvistic intuitiv, empiric completat de cel normativ. Intuiţia şi experienţa empirică dobândită diacronic determină normarea, iar în acest caz norma este reprezentată de uzul stereotipurilor. În exemplul anterior, diferenţa dintre cele două paragrafe constă în absenţa sau prezenţa normei, iar acest tip de normare determină şi o corupere funcţională, întrucît normarea vizează atât structurile lingvistice, cât şi contextul funcţional. De exemplu, una dintre normele limbii de lemn poate fi reprezentată de funcţia conativă sau de cea expresivă. Din această perspectivă putem aprecia că discursul ideologic reprezintă o strategie de control.

Din această raţiune, cercetarea dinamicii funcţionale a discursului politico-ideologic ne oferă informaţii despre perspectiva dihotomică între discursul politic ca strategie elaborată în scopul controlului indivizilor şi discursul politic comunist ca normare aleatorie şi redundantă, conformă cu exigenţele sistemului. De asemenea, un atare studiu oferă concluzii importante în a stabili măsura controlului politic din acele vremuri sau măsura prudenţei individului în raport cu sistemul.

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)

4. Reprezentarea funcţiei metalingvistice în cadrul discursului politizat

Una din notele distinctive ale limbii de lemn este reprezentată, după Jakobson, de funcţia metalingvistică [Jakobson, 1963]. Dacă ne referim în sens restrictiv şi formal la sensul conceptului de *funcție metalingvistică*, în accepţiunea strictă a termenului, acesta semnifică o clarificare sau o definire mai exactă a codului. Specificul limbii de lemn, însă, constă în supracodificarea codului deja existent (limba), prin acel tip de normare pe care l-am menţionat mai sus (structuri stereotipe, funcţii specifice). Acest proces nu este în măsură să reprezinte o explicare a codului, ci dimpotrivă, deoarece se adresează doar destinatarului capabil să-l descifreze. În schimb, putem accepta ca aspect metalingvistic acele structuri cu rol de specificare a supracodului, iar în acest mod putem explica unele aspectele tautologice [Betea, 2004:36-66].

] specifice discursului comunist sau prezenţa altor structuri cu rol de întărire, de caracterizare a termenilor ce conţin preponderent viziuni ideologice. Dacă nu operăm o extensiune a conceptului de *funcție metalingvistică*, nu vom putea surprinde transformarea funcţională a unor structuri lingvistice, specifică limbii de lemn. Prin urmare, vom avea în vedere acele structuri ce au ca rol „clarificarea" supracodului.

Din perspectiva prevalenţei funcţiei metalingvistice în limba de lemn, discursul ideologic comunist nu are ca referent principal codul lingvistic, deci nu putem situa în prim-plan funcţia metalingvistică şi nici nu putem asimila funcţia metalingvistică celei referenţiale pentru a explica acele întăriri ale noţiunilor ideologice. Aceste structuri nu posedă un rol pedagogic sau explicativ, ci au un rol conativ-imperativ, se adresează dinspre putere înspre mase, reformulând schema cognitivă nu cu un plus de informaţie ci cu intenţia controlului ideologic.

Identificăm, însă, în raportul Congresului al X-lea [1969] al Partidului Comunist Român, structuri cu formă metalingvistică, care însă îşi pierd funcţia metalingvistică, iar prin încărcătura doctrinară pe care o poartă, acestea capătă rol de manipulare şi control:

- **prin locuţiuni adverbiale construite în jurul substantivului *sens*:**

„În acelaşi timp, devine absolut necesară o adâncire a competenţei, **în sensul** creşterii volumului de cunoştinţe (...)" (p. 108)

„(...) prin lărgirea şi adîncirea democraţiei socialiste a creat o atmosferă profund prielnică pentru înflorirea unei literaturi moderne **în sensul cel mai bun al cuvîntului**."

„Este însă – **într-un anume sens** – numai un avantaj potenţial (...)" (p. 107)

- **prin adverbe (*adică*) şi locuţiuni adverbiale (*şi anume*):**

„În continuare vreau să mă refer la o problemă deosebit de importantă pentru economie **şi anume** la dezvoltarea sectorului zootehnic." (p. 162)

„Statele Unite continuă să repete mereu acelaşi refren **şi anume** retragerea reciprocă a trupelor (...)" (p. 202)

„(...) între care se remarcă cele trei forţe revoluţionare principare ale epocii noastre **şi anume**: sistemul socialist mondial, mişcarea de eliberare naţională şi clasa muncitoare internaţională." (p. 363)

- **prin verbul metalingvistic *a însemna*:**

„(...) experienţa mişcării muncitoreşti internaţionale, aceasta **înseamnă** a munci şi a lupta pentru cauza comună a libertăţii şi socialismului." (p. 208)

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)

„(...) rezolvarea marxist-leninistă (...) **înseamnă** asigurarea egalităţii în drepturi a tuturor cetăţenilor patriei (...) **înseamnă deci** asigurarea bazei materiale a egalităţii (...), **înseamnă**, în acelaşi timp, dezvoltarea culturii naţionalităţilor (...)" (p. 440)

„A considera că propaganda burgheză ar putea să surpe temeliile unei societăţi socialiste în plenitudinea afirmării sale, **înseamnă** a manifesta neîncredere în forţa de neînvins a ideilor socialismului, (...) **înseamnă**, totodată, o subapreciere a capacităţii poporului (...)" (p. 561)

„A înţelege această realitate **înseamnă** a considera absolut firesc ca partidele comuniste şi muncitoreşti (...) să-şi elaboreze de sine stătător linia politică, strategia şi tactica." (p. 84)

- **prin structuri ce conţin verbe dicendi:**

„Trebuie să veghem ca statul să nu se transforme într-un organism deasupra claselor, a societăţii, ci să se integreze organic – **dacă se poate spune astfel** – în societatea socialistă." (p. 54)

În concluzie, analiza tipurilor de manifestare a funcţiilor limbii în discursul comunist şi modul în care se corelează acestea cu scopul comunicării ne furnizează un capital important de informaţii legate de rolul limbii de lemn în reformularea paradigmei de gândire a individului. Scopul manifest al discursului, de manipulare şi persuasiune, atrage ca finalitate reacţia de obedienţă şi aservire. Disfuncţionalităţile comunicării obiective, impedimentele transmiterii autentice a emoţiilor şi expresivităţii lingvistice au ca rezultat natura restrictivă a contextului informaţional, caracterizat cu preponderenţă de scopuri de tip propagandistic.

BIBLIOGRAFIE

Bachelard, Gaston, 1986. *Dialectica spiritului ştiinţific modern*, Vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Oprea, Ioan, 2001. *Curs de filozofia limbii*, Suceava, Editura Universităţii.

Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, 1978. *Limba română contemporană*, Vol. III, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Jakobson, Roman, 1963. *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Éditions de Minuit.

Jakobson, Roman, 1960. *Linguistics and poetics*, în Thomas A. Sebeok, *Style in Language*, Cambridge, MA, The MIT Press, (retipărit în 1964).

Dascălu-Jinga, Laurenţia, 2001. *Melodia vorbirii în limba română*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Betea, Lavinia, 2004. *Comunicare şi discurs în "limba de lemn" a regimului comunist* în „Argumentum", Caietele Seminarului de logică discursivă, teoria argumentării şi retorică, nr. 3/2004-2005, *Discurs ideologic şi comunicare politică*, Iaşi, Editura Fundaţiei Academice AXIS, pp. 36-66.

Slama-Cazacu, Tatiana, 1968. *Introducere în psiholingvistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Wald, Henri, 1973. *Limbaj şi valoare*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.

Wald, Lucia, 1973. *Sisteme de comunicare umană*, Bucureşti,Editura Ştiinţifică.

Surse:

*** 1969. *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, Bucureşti, Editura Politică.

*** 1985. *Întrebări şi răspunsuri la probleme de educaţie ateistă a tineretului*, Bucureşti, Editura Politică.

BDD-A27336 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:05:02 UTC)